

ישראל א' גרובייס

בלדרים של נייר

הסיפור הזה עוצר נשימה, לא רק ממתח, אלא בעיקר מרוב התפעמות. בספר הזה תמצאו תיאור עשיר, חדש ומרתק של אחד המבצעים הפחות מוכרים וידועים בשואת יהודי אירופה

זה אמנם מריח כמו ספר, מתדפדף כמו ספר וכרוך כמו, אבל מהרגע שהתחלתי לקרוא את 'מחתרת הנייר' של פרופ' דוד פישמן הרגשתי כמו צופה בסרט, מותח, מפחיד ועצוב. כבר בהקדמה אני פוגש את הסופר המזור, שמרקה קצ'רינגסקי, יוצא מבניין אוניברסיטת וילנה, צועד אל תוך חומותיו של גטו וילנה. עוד רגע הוא מתקרב אל עמדת הביקורת. כל ערב ממתנינים כאן שוטרים אחרים. לפעמים מהמטרה היהודית, לפעמים שומרים ליטאים מקומיים והכי מחריד ביום כמו אותו יום. כבר מרחוק שומעים את הצרחות. האוברשארפירר ברוננו קיטל, בודק היום את הנכנסים באופן אישי. קיטל, צעיר, גבוה, כהה ונאה – מוויקאי מקצועי ורוצח בדם קר. לפעמים נכנס לגטו כדי לירות באנשים להנאתו. עוצר אדם ברחוב, מציע סיגריה ושואל: 'רוצה אש?' כשהאדם מהנהן, קיטל שולף אקדה ויורה בראשו.

מתחת לחולצתו של שמרקה שלנו, מוטמן אוצר. מעיל רקום של ספר תורה, ארבעה ספרים יהודים עתיקים מוונציה ואמסטרדם. שבעים שנה אחר כך, אני מרגיש את ליבו של שמרקה פועם מפחד. בדיוק כמו הלב שלי. התור הולך ומתקצר. בעוד רגע יוכרע עתידו של האוצר המוחבא, כמו גם של האוצר המחביא. הסיפור הזה עוצר נשימה, לא רק ממתח, אלא בעיקר מרוב התפעמות. אין כאן שום טכניקה ספרותית, אלא פשוט תיאור עשיר, חדש ומרתק של אחד המבצעים הפחות מוכרים

וידועים בשואת יהודי אירופה. "רובנו מכירים את השואה כרצח העם הגדול בהיסטוריה", כותב פישמן ב"דבר המחבר", "כולנו ראינו תמונות של מחנות ריכוז וערימות של גופות. אבל מעטים חושבים על השואה כעל בזיוה והרס של תרבות. הנאצים ביקשו לא רק לרצוח את היהודים, אלא גם להכחיד את תרבותם. מיליוני ספרים, כתבי יד ופריטי אומנות יהודים הם שלחו למשרפות ולמזבלות". הספר החדשני הזה מגולל את סיפורה של קבוצת אסירי גטו שהתנגדו, שסירבו לדון את תרבותם למשיסה ולכליה. הוא מתעד את המבצע המסוכן שנערך בוויילנה, 'ירושלים דליטא', על ידי משוררים שהיו לפרטיזנים ואנשי אקדמיה שנהפכו למבריחים.

מול 'הטובים' שמחפרים את נפשם מדי יום, כדי להציל ולתעד את התרבות היהודית של העיר המפורסמת, יש את 'הרעים', אנשי ה-ERR, מטה המבצע של אדולף רוזנברג, והנציג המקומי שלהם ד"ר יוהנס פוהל, מומחה נאצי ליהדות, שאחראי לאסוף את האוצרות שיעזרו לו 'לחקור' את האופי היהודי. כמובן תוך עיוותים והצגת מסקנות מרושעות. הספר, מכריכה לכריכה, אפוף וממש מדביק את הקורא באהבת ספר ברובד הכי עמוק שלה. צאצאי הלמדנים והמתמידים של הקלויזים בירושלים דליטא, גם אחרי שפרשו עדיין נותרו אנשי ספר. קשה שלא להתרגש מהפרק המתאר את ספריית

ההשאלה שפעלה בין חומות הגטו. אנשים ונשים שגופם נמק מרעב, שלא ידעו האם יסיימו את השבוע בחיים, מצאו נוחם בספריה. הספרן המרתק, הרמן קרוק, מנסה להסביר. "הספר מעביר אותם מעל חומות הגטו אל העולם הרחב. הקוראים יכולים לפחות לחלץ עצמם מבדידותם המדכאת ולקשור את עצמם במחשבותיהם אל החיים, אל חירותם האבודה ... ספרן הגטו מרגיש לעתים כסוחר סמים. ההיבט של ההרעלה העצמית – אפילו לא הייתי קורא לזה קריאה – מאוד דומיננטי". הקריאה בספר מענגת ומחכימה. יש כאן שילוב של עבודת מחקר היסטורית, עשירה וגדושת פרטים, שכתובה בלשון קולחת ובקצב של מותחן ספרותי נהדר. התוכן המחקר, לרבות ההפניות המלומדות, המקורות החדשים והתמונות המצורפות, לא פוגע בקצב הקריאה. ולהפך, גם הכתיבה החדה והמדויקת, לא מסיחה את הדעת מהסיפור עצמו.

דוד פישמן

מחתרת הנייר
המלחמה על אוצרות
הרוח של ירושלים דליטא

הוצאת מאגנס
305 עמ'

